

THỜI GIAN NGHỆ THUẬT TRONG TIỂU THUYẾT *CHINATOWN* CỦA THUẬN

NGUYỄN THỊ KIM TIẾN
VŨ NGỌC ANH THƯ¹

TÓM TẮT

Bài viết tìm hiểu cách xử lý thời gian trong tiểu thuyết Chinatown của Thuận nhằm khẳng định một cách viết lạ, độc đáo thông qua sự đảo lộn trật tự thời gian của dòng ý thức trong tác phẩm. Qua đó, Chinatown đã chuyển tải bức thông điệp về cuộc sống của những con người nơi đất khách với những lo âu, dằn vặt trên hành trình kiếm tìm chính mình.

Tiểu thuyết Việt Nam thời kỳ đổi mới có nhiều cách tân về đề tài, chủ đề, kết cấu, dung lượng, các phương thức nghệ thuật thể hiện... Để tạo nên diện mạo ấy, không thể không nhắc đến sự đóng góp của các nhà văn hải ngoại, từ cách tiếp cận cuộc sống đến những phương thức thể hiện hết sức mới mẻ, trong đó nhà văn Thuận là một cây bút nổi bật.

Những năm gần đây, độc giả trong nước không còn xa lạ với cái tên Thuận cùng những tác phẩm của chị như: *Made in Việt Nam* (2003), *Paris 11 tháng 8* (2005), *T mát tích* (2007)... Đặc biệt, với *Chinatown*, ngay từ khi vừa xuất bản đến nay có không ít ý kiến đánh giá của các nhà phê

bình về nghệ thuật đặc sắc của tác phẩm. Trong phạm vi bài viết này, chúng tôi tìm hiểu nghệ thuật xử lý thời gian theo kiểu đảo lộn trật tự trong tiểu thuyết *Chinatown* của Thuận.

1. CÂU CHUYỆN HIỆN TẠI LÀ NHỮNG MẢNH GHÉP TỪ QUÁ KHỨ

Thời gian là “đối tượng, là chủ thể, là công cụ miêu tả - là ý thức và cảm giác về sự vận động và đổi thay của thế giới trong các hình thức đa dạng của thời gian xuyên suốt toàn bộ văn học... là một trong những phương tiện hữu hiệu nhất để tổ chức nội dung của nghệ thuật” (Trần Đình Sử, 2001, tr. 63). Thời gian vừa thể hiện ý thức sáng tạo của nghệ thuật vừa thể hiện thực chất sáng tạo nghệ thuật của nghệ sĩ. Ở đó tác giả có thể chọn điểm mở đầu và kết thúc, có thể kể xuôi hay ngược, có thể chọn điểm nhìn từ quá khứ, hiện tại và tương lai trong độ dài của một khoảnh khắc hay nhiều thế hệ, cuộc đời.

Theo Genette, cấu trúc thời gian trong văn xuôi bao gồm ba trục thời gian: thời gian của chuyện, thời gian của truyện và thời gian phát ngôn. Lê Thị Tuyết Hạnh thì gọi là thời gian lịch sử, thời gian tự sự và thời gian phát ngôn. Đây là cơ sở lý thuyết cho chúng tôi khảo sát *Chinatown* của Thuận để chỉ ra các hình thức thời gian.

Đọc *Chinatown* của Thuận, dễ dàng nhận ra tác phẩm là trang viết của dòng hồi

Nguyễn Thị Kim Tiến. Tiến sĩ. Trường Đại học Đồng Tháp.

Vũ Ngọc Anh Thư. Cử nhân. Trường Đại học Đồng Tháp.

tường miên man và lộn xộn về tuổi thơ, gia đình, mối tình dang dở, những cảnh huống mưu sinh của một người phụ nữ Việt tha hương sắp sửa bước vào tuổi tứ tuần. Tàu điện ngầm dừng ở một ga hiu hắt vùng ngoại ô Paris. Người ta phát hiện chiếc túi du lịch vô chủ và nghi ngại về khả năng đánh bom ở nơi này, hàm chứa một âm mưu khác nguy hiểm hơn. Trong suốt hai tiếng đồng hồ, bên cạnh thằng con trai mười hai tuổi đang ngả đầu vào vai mẹ ngủ, người phụ nữ mặc sức thả hồn về quá khứ. Ký ức như một bức tranh ghép mảnh, ngổn ngang, hỗn độn trong dòng suy tưởng.

Thuận đã thành công trong việc cấu thành một dòng hồi ức miên man của nhân vật tôi trong *Chinatown*. Tâm trạng đó được vận hành khi “đồng hồ treo tay chỉ số mười” và kết thúc khi “đồng hồ đeo tay chỉ số mười hai”. Hiện thực trong *Chinatown* là những mảnh vỡ cuộc đời của nhân vật. Kết nối cho những mảnh vỡ là dòng hồi ức lộn xộn giữa quá khứ với hiện tại, mộng mị với thực tế trong cái “tôi” của nhân vật. Chỉ với hai giờ đồng hồ chập chờn, “tôi” đã hồi cố về quá khứ. Những biến động của cuộc đời “tôi” từ trẻ cho đến 39 tuổi được gắn chung với những sự biến: xã hội Việt Nam thời bao cấp, buổi giao thoa của nền kinh tế thị trường, mở rộng ra còn là chuyện xã hội Pháp hiện đại, chiến tranh Iraq, cộng đồng người Hoa ở nước ngoài. Nằm trong sự biến động bị đứt gãy thường trực là một câu chuyện tình yêu hôn nhân đầy vô vọng, ám ảnh. Hành trình mài miết của hồi ức dần trải và không có hành động ấy trở nên bất tận, đầy ám ảnh khi chúng không có điểm dừng. Từ đầu truyện cho đến cuối truyện không có một dấu chấm xuống

hàng, không phân chương, phân đoạn (trừ đoạn trích tiểu thuyết *I'm yellow*), thậm chí không hề bị ngắt quãng bởi hiện thực. Trong những hồi ức đứt nối của nhân vật tôi về quá khứ và những giấc mơ ngắn ngủi về tương lai, Thụy vẫn luôn hiển hiện. Thụy xuất hiện 671 lần nhưng mờ lung khó hiểu, cũng như hồi ức lộn xộn, bộn bề của nhân vật “tôi” qua những câu kể: “Hai chữ tương lai từ ngày tôi ra đời không cần danh từ bỏ ngữ, không cần đại từ sở hữu, nó là cả ba chúng tôi (tôi, bố, mẹ)” (Thuận, 2009, tr. 66); “Hai mươi bảy tuổi tôi mới đặt tình yêu bố mẹ sang một bên”... “Hai mươi bảy tuổi tôi mới bắt đầu sống cho tôi” (Thuận, 2009, tr. 82); “Tuổi thơ của tôi là cốc chè đỗ đen nấu kẹo mậu dịch, là bộ óc lợn hấp nôi cơm, là những điểm mười, những lời khen trong học bạ” (Thuận, 2009, tr. 179)... Chính những câu chuyện với cái hồi ức suy nghĩ miên man của nhân vật về mình, về Thụy, về mười mấy năm xa Thụy, cùng cuốn tiểu thuyết *I'm yellow* viết dở khi nhân vật và con trai ngồi trên chuyến tàu đã mở ra trong *Chinatown* những “chiều kích hiện tại của thời gian quá khứ” (Nguyễn Chí Hoan, 2005). Tuy nhiên, trong chuyến tàu hôm nay, sau con số mười hai giờ của một đời, một ngày, biết đâu những toan tính về cuộc đời của nhân vật và cả thằng Vĩnh con của nhân vật rồi sẽ khác, và cả Thụy - niềm say mê nơi Chinatown của nhân vật cũng sẽ khác trong kết thúc của tiểu thuyết.

Rõ ràng nhân vật “tôi” của hiện tại đã trải nghiệm lại quá khứ bằng những hồi ức. Chúng chạy theo suốt cuộc đời của nhân vật, cũng giống như Thụy đã luôn ngự trị trong nhân vật như một bí ẩn không khám phá được. Anh ta không xuất hiện trực tiếp

trong tác phẩm, chỉ qua miền hồi ức của nhân vật cho nên càng lúc anh ta càng mờ nhạt. Đến như nhân vật “tôi” cũng dần mờ, “tôi” không biết, “tôi” không hiểu. Rốt cuộc Thụy là ai? Hay Thụy chỉ là nhân vật đeo đuổi nhân vật “tôi” trong tác phẩm của mình trong hai giờ mộng lung ký ức của “tôi” trong tàu điện ngầm.

2. SỰ ĐẢO LỘN CÁC CHIỀU KÍCH THỜI GIAN THEO HỒI ỨC NHÂN VẬT

Không khó để độc giả nhận ra sự đảo lộn trật tự tuyến tính thời gian trong tác phẩm này. Qua khảo sát, chúng tôi sắp xếp lại các mốc thời gian chính trong cuộc đời nhân vật “tôi” mang tính tương đối như sau:

A: Thời gian “tôi” học trung học và yêu Thụy (1981-1982).

B: Thời gian “tôi” học ở Nga (1982-1987).

C: Thời gian “tôi” ở Nga về, tìm việc làm (1987-1992).

D: Thời gian “tôi” lấy Thụy, sinh Vĩnh, Thụy bỏ vào Sài Gòn (Chợ Lớn) (1992-1993).

E: Thời gian “tôi” sống tại Pháp tính đến lúc bị kẹt tại tàu điện ngầm (1993-2005).

Để thể hiện được sự đảo lộn trật tự thời gian trong *Chinatown* (Thuận), chúng tôi thống kê vào Bảng 1.

Dựa vào số thứ tự sự kiện là thời gian “truyện” ở Bảng 1, chúng tôi sắp xếp theo trật tự tuyến tính thời gian “chuyện” như sau: A2-1; A6-2; A13-3; A15-4; A19-5; A24-6; A26-7; B7-8; C17-9; D14-10; D20-11; D22-12; D27-13; D29-14; D4-15; D18-16; D9-17; D11-18; E1-19; E3-20; E5-21; E8-22; E10-23; E12-24; E16-25; E21-26; E23-27; E25-28; E28-29; E30-30.

Nhìn tổng quan, ta có thể thấy được sự sai trật về mặt thời gian tuyến tính trong tiểu

thuyết này. Đang ở thời điểm hiện tại là mười một giờ sáng chủ nhật năm 2004 tại tàu điện ngầm, từ hình ảnh thẳng Vĩnh ngã đầu vào vai “tôi” ngủ trong hiện tại, ký ức của “tôi” trở về quá khứ với hình ảnh của Thụy “mắt xécher”, “đầu cất cao” cũng ngã đầu vào vai “tôi” ngủ trên một chuyến xe trước đây, bắt đầu cho một mối tình ám ảnh “tôi” đến suốt đời. “Tôi” nhớ về quá khứ chỉ như những gì đã qua, không thể lấy lại. Quá khứ hiện lên không phải là hiện thân của nền tảng, gốc rễ, cội nguồn của hiện tại hay tương lai. Hiện tại chỉ đơn giản là những gì đang diễn ra. Hiện tại là sự suy tư về quá khứ, những giấc mơ, những ảo giác, những tưởng tượng và tương lai là sự mịt mờ, mộng lung trong tuyệt vọng, dằn vặt của chính “tôi”.

Điểm xuất phát là thời điểm gần nhất mà người kể chuyện cũng là vai chính có mặt, nhưng ngay lập tức câu chuyện bị đẩy về thời điểm xa nhất của kỷ niệm lần đầu tiên giữa “tôi” và Thụy, rồi cũng nhanh chóng đột ngột quay trở lại tiếp cận hiện tại. Cứ như thế, sự nhảy cóc bất ngờ, đổi chiều đột ngột về thời điểm lần thời gian khiến cho quá trình tự sự của nhân vật càng lúc càng cá nhân hóa cao độ, không tuân thủ bất cứ quy luật nào.

Câu chuyện được kể trong *Chinatown* thực chất là dòng ý thức của nhân vật “tôi”. Có hai khoảng thời gian được lặp lại nhiều nhất: Thời điểm hiện tại (E) và thời gian một năm sống với Thụy, sinh thẳng Vĩnh rồi Thụy bỏ đi (D). Ngoài thời gian hiện tại, ký ức sâu đậm và ám ảnh “tôi” nhiều nhất chính là ký ức gắn liền với những ngày tháng sống bên Thụy. “Tôi” chìm đắm trong quá khứ, muốn dứt bỏ nhưng không thể trốn

Bảng 1. Sự đảo lộn trật tự thời gian trong *Chinatown*

STT	Sự kiện	Thời gian “truyện”
1	“Tôi” bị kẹt trong tàu điện ngầm (Đồng hồ đeo tay chỉ số mười... bằng tiếng Quảng Đông).	E: Hiện tại
2	“Tôi” học phổ thông (Cả trường đều gọi Thụy là thằng Tàu... hy vọng tôi quên Thụy).	A: 1981-1982
3	Hiện tại ở Pháp (Thằng Vĩnh nhồm dầy... không bao giờ).	E: 1993-2004
4	Ngày sinh thằng Vĩnh (Bố mẹ Thụy đến nhà hộ sinh... không hết nhớ Thụy).	D: 1992-1993
5	Hiện tại ở Pháp (Tôi để hấn một mình ra Bắc vào Nam... về phía Tây).	E: 1993-2004
6	“Tôi” học phổ thông (Thụy không có quê... đại học Thanh Xuân).	A: 1981-1982
7	“Tôi” học ở Nga (Mười bảy tuổi... xa Thụy chín năm).	B: 1982-1987
8	Hiện tại ở Pháp (Ba mươi bảy tuổi... công an Hà Nội).	E: 1993-2004
9	“Tôi” lấy Thụy, sinh thằng Vĩnh (Nghe tôi kể về Thụy... dặt tay tôi đi sau).	D: 1992-1993
10	Hiện tại ở Pháp (Bố mẹ Thụy ra đón thằng Vĩnh... các vùng lân cận).	E: 1993-2004
11	“Tôi” lấy Thụy, sinh thằng Vĩnh, Thụy bỏ đi (Bố mẹ hiểu tôi hết lòng vì Thụy... mà có thể viết được).	D: 1992-1993
12	Hiện tại ở Pháp (<i>I’m yellow</i> ... trước tôi ba tháng hai ngày).	E: 1993-2004
13	“Tôi” học phổ thông (Trên xe ô tô Thụy ngã đầu vào vai tôi... đến tận bây giờ).	A: 1981-1982
14	“Tôi” lấy Thụy (Ngày cưới chúng tôi... từ A đến Z).	D: 1992-1993
15	“Tôi” học phổ thông (Năm ngoái bố tôi gửi cho tôi... phản ứng của bố mẹ tôi).	A: 1981-1982
16	Thời gian sang Pháp (Sau này tôi cũng không lạ gì... bố mẹ tôi).	E: 1993-2004
17	Sau khi học ở Nga về, tưởng tượng của bố mẹ “tôi” (Tôi hình dung... toan tính một đám cưới Pháp-Việt).	C: 1987-1992
18	“Tôi” lấy Thụy, Thụy bỏ đi (Nhưng đám cưới... cả ba chúng tôi).	D: 1992-1993
19	“Tôi” học phổ thông (Bố mẹ tôi có biệt tài... cũng vô thức như cơn nào).	A: 1981-1982
20	Ngày cưới “tôi” và Thụy (Tôi và Thụy ngồi bên bờ sông... có phải là quá muộn).	D: 1992-1993
21	“Tôi” sống ở Pháp (Học trò tôi... không có gì để nuôi tiếc).	E: 1993-2004
22	Những ngày “tôi” sống với Thụy (Hai mươi bảy tuổi... ngày tôi lên máy bay).	D: 1992-1993
23	“Tôi” sống ở Pháp (Thậm chí cho đến bây giờ... là điều bí ẩn đầu tiên).	E: 1993-2004
24	“Tôi” học phổ thông (Thụy sinh ra không phải ở Hà Nội... người Việt gốc Hoa).	A: 1981-1982
25	Cuộc sống ở Pháp, tưởng tượng về tương lai (Cô Feng Xiao kể... gặp lại nhau như thế nào).	E: 1993-2004
26	Sau khi ở Nga về (Mười bảy năm trước... chưa từng gặp Thụy).	A: 1981-1982
27	“Tôi” sống với Thụy (Tôi không kinh ngạc... bất bình thường).	D: 1992-1993
28	“Tôi” sống ở Pháp (Một năm sau... tôi lại nằm xuống đợi).	E: 1993-2004
29	“Tôi” sống với Thụy (Thụy xuống đường đập xe... mất yên).	D: 1992-1993
30	Hiện tại ở Pháp (Tôi ngồi dậy... chỉ số mười hai).	E: 1993-2004

Nguồn: Nguyễn Thị Kim Tiến, Vũ Ngọc Anh Thư, 2013.

chạy bởi những đồ vỡ, hoài nghi chưa tìm ra lời đáp. Dòng hồi tưởng của “tôi” là sự xoắn kép nhập nhằng giữa quá khứ, hiện tại và cả những mơ tưởng về tương lai. Đó là quá khứ về những ngày học phổ thông, bị ám ảnh bởi những cốc chè đồ đen mậu dịch, óc lợn hấp cơm cùng những toan tính của bố mẹ; những ngày chung sống trong cuộc hôn nhân chóng vánh với Thụy; những ngày sống ở Pháp với Vĩnh, hân, cô Feng Xiao và những câu chuyện trong cuộc sống đời thường. Cuối cùng là mục tiêu “công dân toàn cầu” của Vĩnh với ba quốc tịch, cùng những ảo tưởng về cuộc gặp gỡ Thụy vào lần sinh nhật thứ mười hai của Vĩnh. Tất cả cùng đồng hiện, chen lấn, xô đẩy “tôi” ngập lặn trong tâm thức chỉ trong vòng hai giờ đồng hồ tạo ra độ căng của thời gian trần thuật.

Thời gian ở đây luân chuyển liên tục trong dòng tâm tưởng của nhân vật, từ hiện tại “tôi” quay về quá khứ, rồi từ quá khứ “tôi” quay ngược lại hiện tại không hề có một sự chuyển tiếp hay dấu hiệu nối ghép nào. “Tôi” đã chấp nối những hình ảnh Thụy trong tưởng tượng với Thụy trong ký ức cùng đồng hiện tạo thành một điểm tựa để Thụy trong ảo ảnh hiện tại dựa vào. Dòng thời gian, dòng ký ức đan xen, xáo trộn đã tái hiện nên trạng thái con người với tâm trí rối bời, hỗn loạn, giữa hi vọng và thất vọng, giữa khát khao và bất lực.

Có thể nói thời gian nghệ thuật trong tiểu thuyết *Chinatown* góp phần không nhỏ làm nên diện mạo riêng cho tác phẩm. Sự xáo trộn trật tự các khoảng thời gian, tình tiết đã khiến cho ký ức của “nhân vật” bị chia nhỏ thành từng mảnh vụn, độc giả muốn

tìm ra con người ẩn náu bên trong phải nhập thân vào nhân vật, cùng nhân vật hoài niệm, suy tưởng. Ranh giới thời gian không còn là khoảng cách mà nó trở thành phương thức tiếp cận tác phẩm trong tâm thế chủ động của độc giả thời kỳ hậu hiện đại.

KẾT LUẬN

Hiện thực trong *Chinatown* chỉ được vận hành trong hồi ức của nhân vật vền vện khi “đồng hồ treo tay chỉ số mười” và kết thúc khi “đồng hồ treo tay chỉ số mười hai”. Trong hai giờ đồng hồ chập chờn ấy, nhân vật đã hồi cố về quá khứ, những mảnh đời vụn nát, bộn bề được trải dài theo từng câu, từng chữ của tác phẩm. *Chinatown* đưa đến một hành trình rượt đuổi hồi ức, không có hành động, chỉ có những suy tư qua lời kể, cho phép người đọc trải nghiệm cùng nhân vật. Nhờ dòng ký ức phi trật tự thời gian, nhân vật “tôi” đã nhận ra cái đáng sợ nhất, cô đơn nhất, đặc biệt đối với những người tha hương, chính là sự xa lạ đối với chính mình. □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Lê Thị Tuyết Hạnh. 2003. *Thời gian nghệ thuật trong cấu trúc văn bản tự sự*. TP HCM: Nxb. Đại học Sư phạm.
2. Nguyễn Chí Hoan. 2005. Tiểu thuyết *Chinatown* và những chiều kích hiện tại của thời gian quá khứ, <http://giaitri.vnexpress.net/tin-tuc/sach/lang-van/>
3. Nguyễn Thái Hòa. 2000. *Những vấn đề thi pháp của truyện*. Hà Nội: Nxb. Giáo dục.
4. Thuận. 2009. *Chinatown*. Hà Nội: Nxb. Văn học.
5. Trần Đình Sử. 2001. *Giáo trình dẫn luận thi pháp học*. Hà Nội: Nxb. Giáo dục.